

De Nederlandsche Bank N.V.
Toezicht Pensioenfondsen
Expertisecentrum Financiële
Risico's Pensioenfondsen

Postbus 98
1000 AB Amsterdam
+31 20 524 91 11
www.dnb.nl

Handelsregister 3300 3396

Onderwerp

Sectorbrief Duurzaam beleggen pensioenfondsen: Inzichten uit de praktijk

Geacht bestuur,

De afgelopen periode heeft DNB gesprekken gevoerd met een aantal pensioenfondsen en uitvoerders die voorop lopen op het terrein van duurzaam beleggen. De focus lag daarbij op de praktische uitvoering: hoe zorgt een pensioenfonds voor een succesvolle implementatie van een duurzaam beleggingsbeleid? Om de ontwikkeling van de sector verder te stimuleren wil DNB in deze sectorbrief enkele beelden en lessons learnt uit deze gesprekken delen. Streven is dat pensioenfondsen zo kunnen leren van elkaars ervaringen.

In een duurzaam beleggingsbeleid worden milieu-, sociale en governancefactoren¹ meegewogen in de besluitvorming om het risicobeheer te verbeteren en duurzame lange termijn rendementen te behalen. In 2016 heeft DNB reeds onderzoek gedaan naar de stand van zaken van duurzaam beleggen door Nederlandse pensioenfondsen.² Uit dit eerdere onderzoek kwam naar voren dat duurzaam beleggingsbeleid sterk in ontwikkeling is. Zowel het aantal pensioenfondsen dat duurzaam belegt als de manieren waarop dit gebeurt, nemen toe. Duurzaam beleggen wordt dieper verankerd in de organisaties.

DNB vindt het belangrijk dat Nederlandse pensioenfondsen de positieve tendens die is ingezet voortzetten en hun duurzaamheidsbeleid (verder) ontwikkelen, zodat de sector klaar is voor de kansen en uitdagingen die een duurzame wereld met zich meebrengt. Sectorbreed worden diverse initiatieven ondernomen om duurzaam beleggen verder te ontwikkelen, bijvoorbeeld onder de vlag van het Platform Duurzame Financiering. DNB juicht deze ontwikkelingen toe. Ook internationaal is er veel aandacht voor duurzaam beleggen door pensioenfondsen. Denk aan het Action Plan on Sustainable Finance van de Europese Commissie en de aandacht voor duurzaamheid in de Europese Pensioenrichtlijn IORP II.³

Het overkoepelende beeld uit de recente, verdiepende gesprekken over de implementatie van duurzaam beleggingsbeleid is dat er geen standaardaanpak bestaat die passend is voor alle pensioenfondsen. Tegelijkertijd is het heel goed mogelijk om op een eigen wijze, rekening houdend met de situatie van een pensioenfonds, duurzaamheidsoverwegingen een plaats te geven in de uitvoering van het beleggingsbeleid. Het ontbreken van een standaardaanpak neemt ook niet weg dat DNB wel degelijk overeenkomsten heeft gezien die in algemene zin kunnen

Datum

27 augustus 2018

Uw kenmerk**Ons kenmerk**

T039-1087013831-23

Behandeld door**Bijlagen**

¹ In de praktijk bestaan verschillende formuleringen om duurzaamheidsfactoren te benoemen. Vaak wordt gesproken over ESG (environmental, social and governance).

² Zie het rapport Duurzaam beleggen in de Nederlandse pensioensector op www.dnb.nl/nieuws/nieuwsoverzicht-en-archief/persberichten-2016/dnb346419.jsp

³ Hoewel deze sectorbrief raakt aan onderwerpen die ook in IORP II aan de orde komen staat deze in beginsel los daarvan.

bijdragen aan een succesvolle implementatie. Deze zijn vertaald in een viertal boodschappen die worden uitgewerkt in de bijlage bij deze brief:

1. Zorg voor draagvlak en commitment
2. Kies een vermogensbeheerder die past bij de doelstellingen
3. Maak keuzes en werk samen
4. Ga aan de slag!

DNB is niet voorschrijvend over de keuzes die pensioenfondsen maken over duurzaam beleggen. Het is de verantwoordelijkheid van een pensioenfonds zelf in hoeverre het een duurzaam beleggingsbeleid wil voeren. DNB vindt het wel belangrijk dat een pensioenfonds daarbij onderbouwde keuzes maakt en nadenkt welke aanpak past bij de eigen situatie en achterban. Bijvoorbeeld ten aanzien van uitsluitingen, het voeren van een engagementbeleid, de integratie van duurzaamheidsfactoren bij beleggingsbeslissingen en de mate waarin risico's uit hoofde van duurzaamheidsfactoren worden gelopen. Uiteraard zal DNB daarbij toezien op een beheerste uitvoering van het beleid.

Duurzaam beleggen is een kans om de identiteit als pensioenfonds te bevestigen en op een positieve manier het gesprek aan te gaan met de deelnemers en de buitenwereld. Het laat zien hoe een pensioenfonds kan bijdragen aan een duurzame wereld en geeft handvatten om met opkomende risico's om te gaan. Met deze brief wil DNB de verdere ontwikkeling van duurzaam beleggen stimuleren en pensioenfondsen aansporen om, voor zover dat nog niet het geval is, aan de slag te gaan met het onderwerp.

Hoogachtend,
De Nederlandsche Bank N.V.

Drs. G. van Vollenhoven-Eikelenboom AAG
Divisiedirecteur Toezicht pensioenfondsen

Datum

27 augustus 2018

Ons kenmerk

T039-1087013831-23

Datum

27 augustus 2018

Ons kenmerk

T039-1087013831-23

Bijlage bij sectorbrief Duurzaam beleggen pensioenfondsen: Inzichten uit de praktijk

De gesprekken die DNB heeft gevoerd met verschillende pensioenfondsen en uitvoerders laten zien dat er overeenkomsten zijn die in algemene zin kunnen bijdragen aan een succesvolle implementatie van een duurzaam beleggingsbeleid. Deze zijn vertaald in een viertal boodschappen die hieronder worden uitgewerkt:

1. Zorg voor draagvlak en commitment
2. Kies een vermogensbeheerder die past bij de doelstellingen
3. Maak keuzes en werk samen
4. Ga aan de slag!

1. Zorg voor draagvlak en commitment

Eén van de inzichten uit de gesprekken die DNB heeft gevoerd, is dat het belangrijk is om voldoende tijd en aandacht te (blijven) besteden aan het bepalen van een gedeelde set doelen, uitgangspunten en overtuigingen die door alle betrokkenen gedragen worden.

Door de dialoog aan te gaan met de achterban worden voorkeuren van betrokkenen duidelijk en kunnen bestuurlijke keuzes worden toegelicht. Het is niet altijd eenvoudig om afwegingen in relatie tot het duurzaamheidsbeleid uit te leggen. In de praktijk zien we dat er in dit kader wel gewerkt wordt met focusgroepen van deelnemers en pensioengerechtigden. Deze bieden de mogelijkheid om nuances en dilemma's die gepaard kunnen gaan met duurzaam beleggen interactief te bespreken.

We zien daarbij dat keuzes over duurzaam beleggen in veel gevallen samenhangen met de achtergrond van de betrokkenen bij het pensioenfonds. Door keuzes te maken die dicht liggen bij de identiteit van deelnemers, sector of werkgever, kan draagvlak voor het beleid ontstaan. Uitsluiting van bedrijven in de eigen bedrijfstak kan bijvoorbeeld gevoelig liggen en lastig uitlegbaar zijn. Gericht beleggen in duurzame thema's die aansluiten bij de activiteiten in de eigen sector kan daarentegen de binding met de deelnemers juist vergroten.

De vraag in hoeverre een pensioenfonds rekening houdt met duurzaamheid in het beleggingsbeleid is bij uitstek een onderwerp dat zich leent voor het overleg dat het fondsbestuur voert met de fondsorganen om de doelstellingen en beleidsuitgangspunten vast te stellen.⁴ Dat overleg is behulpzaam bij het creëren van draagvlak voor de keuzes die gemaakt worden bij duurzaam beleggingsbeleid.

Uitlegbaarheid blijkt een cruciale factor voor een succesvol duurzaam beleggingsbeleid. De gesprekken die DNB heeft gevoerd laten zien dat het daarom goed is om proactief en frequent met betrokkenen in dialoog *te blijven* over het gevoerde beleid. Dilemma's zijn vrijwel onvermijdelijk als het gaat om duurzaam beleggen. Door keuzes (op voorhand) toe te lichten en uit te leggen hoe deze passen binnen het beleid, kan draagvlak worden behouden. Maar ook

⁴ Zie artikel 102a Pensioenwet.

door uit te leggen waarom het pensioenfonds bepaalde zaken niet doet en welke stappen het pensioenfonds in de toekomst nog verwacht te gaan zetten.

Naast de uitleg van keuzes over (de uitvoering van) het beleid is ook het afleggen van verantwoording over behaalde resultaten belangrijk. Het stellen van (lange termijn) doelen, het meten en monitoren van resultaten en het rapporteren daarover zijn onlosmakelijk verbonden aan een duurzaam beleggingsbeleid. Het afleggen van verantwoording vraagt om goed onderbouwde beleidskeuzes en vastlegging daarvan.

Door meetbare indicatoren te koppelen aan doelen kunnen resultaten concreet worden gemaakt. In de praktijk blijkt overigens dat meetinstrumenten en data nog niet volgroeid zijn. Gegevens zijn niet altijd beschikbaar of van goede kwaliteit. Naar verwachting zal dit in de toekomst echter verbeteren door onder meer de ontwikkeling van rapportages over niet-financiële informatie en impact-indicatoren.⁵ Op dat gebied helpt standaardisatie; door samen op te trekken en aan te sluiten bij lopende initiatieven hoeven pensioenfondsen niet zelf het wiel uit te vinden.

Het onvoldoende uitleggen en verantwoorden kan leiden tot reputatierisico's. Overigens zien we dat reputatierisico's niet volledig te voorkomen zijn. Zelfs als sprake is van een transparant en weloverwogen beleid kunnen verwachtingen van de buitenwereld niet (langer) stroken met de uitkomsten ervan. Het is goed mogelijk dat keuzes die passend zijn voor het pensioenfonds en zijn achterban door andere partijen ter discussie worden gesteld.

Ten slotte zien we dat bestuurlijk commitment een bepalende succesfactor is. Ten eerste vanwege het belang van de 'tone at the top'. Het bestuur moet immers het beleid uitdragen en gewenste veranderingen in gang zetten. Ten tweede omdat bestuurlijk commitment voorkomt dat duurzaamheidsbeleid tussentijds onnodig opnieuw ter discussie wordt gesteld. Een gedragen duurzaamheidsbeleid dat voor de lange termijn wordt vastgelegd, voorkomt ad hoc besluitvorming en vergemakkelijkt zo de uitvoering en verantwoording.

2. *Kies een vermogensbeheerder die past bij de doelstellingen*

In de praktijk blijkt de keuze voor en samenwerking met (fiduciair) vermogensbeheerders medebepalend voor een succesvol beleggingsbeleid. Duurzaam beleggingsbeleid kan niet los worden gezien van de betrokken vermogensbeheerder(s).

Pensioenfondsen kunnen bij het opstellen van beleid al rekening houden met de mogelijkheden om het duurzaam beleggingsbeleid te implementeren. Zijn doelstellingen en beleid praktisch haalbaar gezien de karakteristieken van het pensioenfonds en de beschikbare beleggingsmogelijkheden? Voor kleinere pensioenfondsen kunnen de opties voor maatwerk bijvoorbeeld beperkter zijn of kunnen bepaalde complexe beleggingscategorieën minder passend of toegankelijk zijn.

Dat betekent niet dat pensioenfondsen hun duurzaamheidsbeleid moeten laten afhangen van de vermogensbeheerders. Veel vermogensbeheerders zijn zelf ook bezig met de ontwikkeling van duurzaam beleggingsbeleid. Zij zijn gebaat

Datum

27 augustus 2018

Ons kenmerk

T039-1087013831-23

⁵ Zoals bijvoorbeeld het werk van de TCFD en de werkgroep SDG-impactmeting.

bij een goede samenwerking met hun klanten om hun wensen mee te kunnen nemen in de ontwikkeling van producten. Uit de ervaring van de grotere pensioenfondsen die DNB heeft gesproken blijkt dat pensioenfondsen vermogensbeheerders kunnen meenemen richting een meer duurzaam beleggingsaanbod. Het stellen van concrete (langere termijn) doelen draagt succesvol bij aan de inbedding van duurzaamheid in de uitvoeringsorganisaties en een verandering van de mindset ten aanzien van duurzaam beleggen. Kleinere pensioenfondsen hebben individueel minder invloed. Maar door wensen kenbaar te maken en, waar opportuun, samen op te trekken met anderen, kunnen pensioenfondsen hun impact vergroten. In samenspraak kan worden bezien wat een vermogensbeheerder kan en wil realiseren op het gebied van duurzaam beleggen.

Bij de selectie van nieuwe vermogensbeheerders kan duurzaamheid worden ingebed in de selectiecriteria. Door deze voldoende specifiek te maken en een duidelijke opdracht mee te geven aan eventuele adviseurs, kan een goede aansluiting van de selectie op het beleid worden gerealiseerd. Wat wil het pensioenfonds zeker terugzien en waar wil het pensioenfonds eventueel water bij de wijn doen? We zien daarbij dat het meewegen van duurzaamheidscriteria geen aanleiding is tot het doen van fundamentele concessies op het gebied van risico- en rendementkarakteristieken.⁶ Wel zien we dat er uit pragmatische overwegingen soms aangepaste criteria worden gebruikt. Bijvoorbeeld om het beleggingsuniversum aan te passen en ook kleinere mandaten toe te staan. Of door een korter track record te accepteren bij nieuwe, duurzame beleggingsmogelijkheden.

Voor pensioenfondsen die in beleggingsfondsen participeren, kan het lastig zijn om passende fondsen te vinden die volledig aansluiten op het beoogde duurzaamheidsbeleid. Het is dan niet goed mogelijk om het duurzaamheidsbeleid één-op-één te vertalen naar de beleggingsportefeuille. Daarom is het goed om vooraf vast te stellen welke concessies een pensioenfonds al dan niet wil doen op dit vlak. Ook hierbij geldt overigens dat een pensioenfonds in overleg met de vermogensbeheerder en andere betrokken partijen mogelijk nadere sturing kan geven.

Producten zijn soms minder duurzaam dan wordt gepretendeerd (green washing). Het is daarom zaak om bij de selectie goed het huiswerk te doen. Is het beoogde beleid daadwerkelijk terug te zien in de beleggingsportefeuille? En als dit op punten niet het geval is, is dit uitlegbaar? Hoe duurzaam zijn beleggingen feitelijk? Sluit het stembeleid van de beheerder aan op de duurzaamheidsdoelstellingen? Ook minder harde overwegingen kunnen daarbij van belang zijn. In hoeverre wordt het duurzaamheidsbeleid bijvoorbeeld gedragen door de bepalende personen in het beleggingsproces? Is er voldoende buy-in van de portefeuillebeheerders?

Zorg voor duidelijke afspraken met vermogensbeheerders over het duurzaamheidsbeleid en blijf hierover in dialoog. Naast richtlijnen voor de inrichting en het beheer van portefeuilles, zodat deze passen binnen het beoogde beleid, is het ook belangrijk om afspraken te maken over informatieverstrekking. Het pensioenfonds moet zich immers kunnen verantwoorden. Dat betekent bijvoorbeeld dat de rapportages passende

⁶ Dit sluit aan op de Code Pensioenfondsen en het Servicedocument Verantwoord Beleggen van de Pensioenfederatie.

Datum

27 augustus 2018

Ons kenmerk

T039-1087013831-23

indicatoren bevatten die aansluiten op de doelstellingen. Maar verantwoording over het beleid vraagt om meer dan cijfers alleen. Omdat keuzes ten aanzien van duurzame beleggingen niet altijd zwart/wit zijn, is het belangrijk dat er ook contact is met de vermogensbeheerder over gemaakte keuzes, zodat uitgelegd kan worden hoe duurzaamheidsoverwegingen zijn meegewogen in beleggingsbeslissingen. Het blijkt daarbij te helpen om hierover in dialoog te blijven met de vermogensbeheerders. Op die manier wordt niet alleen de letter maar ook de geest van het beleid overgedragen.

Datum

27 augustus 2018

Ons kenmerk

T039-1087013831-23

3. Maak keuzes en werk samen

Wat een passende invulling van een duurzaam beleggingsbeleid is, verschilt per pensioenfonds. We zien dat vooral de grotere pensioenfondsen top-down, integrale duurzaamheidsdoelstellingen formuleren voor het beleggingsbeleid. In de praktijk blijkt echter dat het geen sinecure is om een dergelijke aanpak te implementeren. Er bestaat een groot scala aan mogelijke strategieën,⁷ waarbij ook verschillen bestaan in de toepasbaarheid ervan op beleggingscategorieën en -stijlen.

Pensioenfondsen moeten daarom goed afwegen wat voor hun situatie werkt. Wat is passend gegeven onder meer de beleggingsovertuigingen, beschikbare capaciteit, deskundigheid, mate van uitbesteding, beleggingsmix en kosten? Vooral kleinere pensioenfondsen zullen in de praktijk te maken krijgen met overwegingen van proportionaliteit. De inrichting van een volledig geïntegreerd duurzaam beleggingsbeleid over de gehele portefeuille, inclusief een raamwerk om effecten te meten en monitoren, is voor hen op korte termijn mogelijk niet haalbaar. Maar dat hoeft het voeren van een duurzaam beleggingsbeleid niet in de weg te staan.

Door focus aan te brengen en eerst naar het 'laaghangend fruit' te kijken kunnen pensioenfondsen met beperkte middelen toch zinvolle stappen zetten. Bijvoorbeeld door beleid gefaseerd te implementeren op die delen van de beleggingsportefeuille waar dat relatief gemakkelijk haalbaar is. Of door focus aan te brengen in activiteiten daar waar de impact het grootst is.

Een valkuil is om de aandacht te verdelen over veel verschillende initiatieven. Er zijn legio standaarden, principes, guidelines en samenwerkingsverbanden waar fondsen zich aan kunnen committeren. Het onderschrijven van dergelijke initiatieven is op zichzelf positief, maar brengt ook verantwoordelijkheden met zich mee en vergt een capaciteitsbeslag. Maak daarom bewuste keuzes welke zaken het pensioenfonds al dan niet wil en kan ondersteunen. Een halfslachtig beleid kan tot reputatierisico's leiden.

We zien dat duurzaamheidsbeleid zich in de praktijk vooral concentreert op de invulling van beleggingscategorieën. Categorieën verschillen inherent in de wijze waarop duurzaam beleggingsbeleid kan worden toegepast. Engagement is bijvoorbeeld toepasbaar op aandelenbeleggingen, al wordt deze strategie in toenemende mate ook voor vastrentende waarden ingezet. Daarnaast verschilt de beschikbaarheid van data per beleggingscategorie, bijvoorbeeld over de CO2 footprint. Of er spelen meer pensioenfonds-specifieke overwegingen. Illiquide, niet-beursgenoteerde beleggingen of actief beheer kunnen uit oogpunt van

⁷ Zoals insluiting, uitsluiting, integratie, stembeleid, engagement, impact investing.

duurzaamheid bijvoorbeeld effectief zijn, maar om andere redenen minder goed passen. Per beleggingscategorie kan worden gezien wat mogelijk is.

Een aantal pensioenfondsen die we hebben gesproken zet duurzaamheidsbeleid in voor gerichte beïnvloeding van partijen waarin ze investeren. Bijvoorbeeld via stembeleid. Ook actieve engagement is een strategie die daarvoor effectief kan zijn, maar die ook intensief is. Door focus aan te brengen kan de belasting hiervan worden beperkt en de impact worden vergroot. Bijvoorbeeld door het aantal en de duur van engagementtrajecten te beperken, concrete doelen te stellen en door samen te werken met andere partijen. In de praktijk gebeurt dit ook. Door krachten te bundelen kunnen pensioenfondsen hun slagkracht vergroten.

Meer algemeen merken wij dat het voor pensioenfondsen zinvol is om in contact te blijven met andere pensioenfondsen. Vooral de grotere pensioenfondsen zijn al verder in de ontwikkeling van strategieën en methodes voor duurzaam beleggen. Door kennis en ervaring te delen kunnen pensioenfondsen zich aan elkaar optrekken. Grote pensioenfondsen en hun uitvoerders zetten bijvoorbeeld goede stappen bij de toewijzing van beleggingen aan duurzaamheidsdoelstellingen. Door samenwerking te zoeken en aan te sluiten bij lopende initiatieven kunnen pensioenfondsen bovendien de ontwikkeling van standaarden bevorderen.

4. *Ga aan de slag!*

Het denken over duurzaamheid is aan verandering onderhevig en er bestaan bovendien verschillende beelden over de rol die pensioenfondsen op dit gebied spelen. Pensioenfondsen ontkomen echter niet aan de gevolgen van milieu-, sociale en governancefactoren op hun beleggingen. Investerings in bedrijven die bijvoorbeeld mensenrechten blijken te schenden of waar sprake is van onbehoorlijk bestuur, kunnen de reputatie van pensioenfondsen aantasten. En als lange termijn beleggers worden pensioenfondsen geconfronteerd met de gevolgen van klimaatrisico's en bijbehorende transitierisico's.⁸ Aan de andere kant vraagt de transitie naar een meer duurzame economie om aanzienlijke investeringen en daardoor ontstaan er juist ook mogelijkheden voor beleggers.

Er bestaat echter geen eenduidige, kant en klare oplossing om duurzaamheidsoverwegingen een plaats te geven in het beleggingsproces. Het kan bovendien lastig zijn om een sluitende beleidscyclus in te richten. De vertaling van duurzaamheidsfactoren naar een impact op risico en rendement is work-in-progress en de beperkte beschikbaarheid van data en indicatoren vormt een hindernis voor de inrichting van het beleid.

Dat is echter geen reden om het onderwerp niet op te pakken. De ontwikkeling en implementatie van een duurzaam beleggingsbeleid gaat stap voor stap. Wachten tot de markt volledig is uitontwikkeld, zou een gemiste kans zijn en kan pensioenfondsen kwetsbaar maken. We zien dat duurzaam beleggen voor een belangrijk deel een kwestie is van 'learning by doing'. Door aan de slag te gaan kan de eigen organisatie van het pensioenfonds, maar ook de markt als geheel, vooruitgang boeken.

⁸ Zie bijvoorbeeld het rapport De Nederlandse financiële sector veilig achter de dijken? op www.dnb.nl/nieuws/nieuwsoverzicht-en-archief/dnbulletin-2017/dnb363837.jsp

Datum

27 augustus 2018

Ons kenmerk

T039-1087013831-23

Datum

27 augustus 2018

Ons kenmerk

T039-1087013831-23

Duurzaam beleggen en de Pensioenwet op hoofdlijnen

In de Pensioenwet (artikel 135, lid 4) is vastgelegd dat een pensioenfonds in zijn jaarverslag vermeldt op welke wijze in het beleggingsbeleid rekening wordt gehouden met milieu en klimaat, mensenrechten en sociale verhoudingen. Dit artikel houdt in dat er een rapportageverplichting is in het bestuursverslag, als onderdeel van het jaarverslag.

De wet is echter niet normerend over de mate waarin duurzaam wordt belegd. Het beleggingsbeleid dient gericht te zijn op een zo goed mogelijk pensioen tegen een aanvaardbaar risico en een betaalbare prijs.

De Pensioenwet (artikel 102a) vraagt verder dat het bestuur van een pensioenfonds in overleg met onder andere het verantwoordings- of het belanghebbendenorgaan van het pensioenfonds zorgdraagt voor de vastlegging van de doelstellingen en beleidsuitgangspunten, waaronder de risicohouding, van het pensioenfonds. De vraag of en hoe een pensioenfonds rekening houdt met duurzaamheid is bij uitstek een onderwerp dat zich leent voor dit overleg.

Verder moet een duurzaam beleggingsbeleid voldoen aan de uitgangspunten van het prudent person beginsel. Dit betekent onder meer dat belegd wordt in het belang van aanspraak- en pensioengerechtigden (artikel 135, lid 1a, Pensioenwet). Daarbij moet de beheersing van de beleggingen op orde zijn (artikel 143, Pensioenwet). Meer algemeen geldt dat een pensioenfonds in het kader van een beheerste en integere bedrijfsvoering moet beschikken over adequaat risicobeheer. Dat ziet ook op eventuele risico's uit hoofde van milieu-, sociale en governancefactoren.

De herziene Europese Pensioenrichtlijn IORP II, die ook in Nederlandse wet- en regelgeving zijn beslag zal krijgen, vraagt nadrukkelijk aandacht voor duurzaam beleggen. Zo wordt onder de Richtlijn transparantie verwacht over de wijze waarop in het beleggingsbeleid rekening wordt gehouden met duurzaamheidsfactoren. Ook wordt expliciet gemaakt dat pensioenfondsen risico's uit hoofde van milieu-, sociale en governance factoren betrekken in het risicobeheer en de - te introduceren - eigenrisicobeoordeling. Overigens legt de IORP II richtlijn geen verplichting op om duurzaam te beleggen.

<i>De boodschappen in een notendop</i>			
<u>Zorg voor draagvlak en commitment</u>	<u>Kies een vermogensbeheerder die past bij de doelstellingen</u>	<u>Maak keuzes en werk samen</u>	<u>Ga aan de slag!</u>
<p><i>Gedeelde uitgangspunten</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - Actieve dialoog - Aansluiting bij achtergrond betrokkenen <p><i>Uitlegbaarheid en verantwoording</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - Doorlopende communicatie - Doelen, beleid en indicatoren - Rapportages <p><i>Bestuurlijk commitment</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - Tone at the top - Bestendig beleid 	<p><i>Haalbare doelstellingen</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - Praktische uitvoerbaarheid - Passend voor pensioenfondsen <p><i>Samenwerking</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - Betrek vermogensbeheerders - Trek samen op <p><i>Selectie</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - Harde en zachte selectiecriteria - Let op 'green washing' <p><i>Afspraken</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - Beleggingsrichtlijnen - Informatieverstrekking - Letter en geest van het beleid 	<p><i>Passende beleidsinvulling</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - Proportionaliteit - Maak keuzes - Samenhang met beleggingscategorieën <p><i>Engagement en stemmen</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - Focus - Werk samen 	<p><i>Impact onvermijdelijk</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - Risico's en kansen - Learning by doing

Datum

27 augustus 2018

Ons kenmerk

T039-1087013831-23